

**ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА
ОЦІНКИ РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ:
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ**

У проаналізовано підходи щодо визначення поняття продуктивності праці у сучасній економічній літературі та підходи щодо розрахунку цього показника. Автором запропоновано як показником продуктивності праці використовувати показник обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) на одного найманого працівника, а коефіцієнт співвідношення обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) на одного працівника в середньому за рік до обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) на одного найманого працівника по промисловості в середньому за рік використовувати як одну зі складових інтегрального показника рівня використання персоналу.

The article analyses the approaches to the definition of the concept of labour productivity in the modern economic literature and approaches to the calculation of this indicator. The author also suggests to use the amount of goods, works, services sold on an employee as a measure of labour productivity, and the ratio of volume of sold products, works, services on one employee of the enterprise per year to the amount of sold products, works, services on an employee in the industry in average per year to use as one of the components of an integrated indicator of usage of the personnel of enterprises.

Постановка проблеми. У сучасній науковій літературі для аналізу економічних явищ та процесів широко використовують комплексні, інтегральні показники. На нашу думку, інтегральний показник можливо використовувати для оцінки рівня використання персоналу промислових підприємств. Одним зі складових показників такого інтегрального показника, на нашу думку, може бути показник ресурсовіддачі. Показник ресурсовіддачі трудових ресурсів може бути розрахованим як відношення обсягу продукції у вартісному виразі за певний період до середньорічної чисельності персоналу підприємства. Показником ресурсовіддачі трудових ресурсів,

тобто відношення обсягу продукції у вартісному виразі за певний період до середньорічної чисельності персоналу підприємства, є продуктивності праці, зокрема, виробіток, який визначається як відношення обсягу товарної (валової, реалізованої, чистої) продукції у вартісному виразі за певний період до середньорічної чисельності персоналу підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Показнику як продуктивності взагалі, так і продуктивності праці зокрема науковцями завжди приділялось багато уваги. Так проблемам визначення та розрахунку продуктивності праці присвячені роботи як вітчизняних, так і закордонних науковців протягом багатьох років [1–21].

У роботах [1, с. 10–14; 2; 3, с. 129] надані визначення обох понять та визначено місце продуктивності праці у системі показників ефективності діяльності підприємства. Багато інших робіт присвячено як визначенню поняття продуктивності праці, методикам розрахунку показників продуктивності праці на різних рівнях дослідження, так і чинникам, які впливають на рівень продуктивності праці [1–21]. Слід зауважити, що деякі роботи присвячені продуктивності праці в окремих галузях промисловості [4–9], також у будівництві [10]. Однак, більшість сучасних досліджень продуктивності праці присвячені дослідженням продуктивності праці у сільському господарстві [11–18]. Це пов'язано з тим, що на сьогодні існує багато підходів та методик щодо визначення та розрахунку продуктивності праці як у народному господарстві взагалі, так і у промисловості зокрема [1, с. 28–40], а також визначення складових показника продуктивності праці [3, с. 133–134].

Що ж стосується сільського господарства, то, на думку сучасних вчених, більш менш точно можна визначити обсяг продукції саме сільськогосподарських підприємств, уникаючи подвійних рахунків (хоча і тут є певні труднощі), на відміну від промислових підприємств, де у вартісних показниках виміру обсягів продукції іноді значна частина минулої праці, що саме і ускладнює підходи до вимірювання обсягів продукції та подальші розрахунки показників продуктивності праці.

Деякі науковці, наприклад Т.І. Грінка, пропонують при розрахунках продуктивності праці використовувати "...відносні показники, що характеризують зміни продуктивності праці у даному періоді в порівнянні з іншими, прийнятими за базовий [6, с. 78]".

У своїх роботах А. Ревенко [19; 20] наводить аналіз методик розрахунку показника продуктивності праці за часів Роднянського Союзу та у сучасності, зокрема, у розвинених країнах, надає їх порівняльну характеристику, відзначає певні переваги та недоліки. Він вказує навіть на суперечливість методик, які наведені в офіційних документах у нашій країні. Хоча він [19, с. 7] наголошує на тому, що показник продуктивності праці сьогодні є несправедливо "забутий", однак наказом Міністерства економіки України № 916 від 26.12.2008 р. затверджені "Тимчасові методичні рекомендації розрахунку продуктивності праці в цілому в економіці та за видами економічної діяльності" [21], за якими "Продуктивність праці за видами економічної діяльності пропонуємо обраховувати за ВДВ (валова додана вартість – прим. авт.) у чисельнику та кількістю зайнятих у знаменнику" [21].

Постановка завдання. Основною метою статті є розробка методики розрахунку показника, якій можна використовувати у якості складового показника для розрахунку інтегрального показника рівня використання персоналу промислових підприємств.

Однак, слід звернути увагу на деякі сучасні проблеми, пов'язані з визначенням та використанням показників продуктивності праці на українських підприємствах. На сьогоднішній день існує проблема з висвітленням деяких показників діяльності підприємства, наприклад, у статистичні звітності. Держкомстат України вимагає підприємства звітувати тільки відносно реалізованої продукції на підприємстві. Це обґрунтовується тим, що в умовах ринкової економіки виготовлена підприємствами продукція стає суспільно необхідною тільки після її продажу на ринку, тобто саме на ринку проявляється суспільна потреба у продукції. Виготовлена продукція ще не є суспільно необхідною, ця її риса виявляється тільки після її купівлі споживачем для використання за призначенням. Саме цим, напевно, обґрунтовано те, що згідно з методикою розрахунку інтегрального індексу виробництва (враховуючи індекси промислової та будівельної продукції), яка була затверджена наказом Держкомстату України № 224 від 2.08.2005 р., "індекс продуктивності праці – співвідношення обсягів реалізованої продукції в розрахунку на одного працюючого за порівнювані періоди" [22]. Однак, на нашу думку, такий підхід до визначення продуктивності праці є не зовсім вірним, тому що між вартісними показниками вимірювання обсягів продукції, такими як валова, товарна та реалізована продукції, існують певні відмінності. Про це йдеться у роботі А.В. Калини [3, с. 133–134]. На нашу думку, найбільш доцільним при розрахунку рівня продуктивності праці на рівні підприємства було б використання показника товарної продукції у порівнянних цінах. Хоча, наприклад, використання для визначення рівня продуктивності праці показника чистої продукції або, згідно тимчасовим методичним рекомендаціям розрахунку продуктивності праці в цілому в економіці та за видами економічної діяльності [21], показника валової доданої вартості, за нашим розумінням, є суперечливим. Ми згодні з тим, що саме цей показник більш реально відображає знов створену вартість саме на даному окремому підприємстві та не враховує витрат минулої праці, тобто витрат праці на виробництво складових даної продукції, які були вже здійснені у минулому на інших підприємств або підприємстві. Однак без цих складових елементів знов створена на підприємстві нова споживча вартість не була б тією продукцією, яка тільки цілком і може задовольняти відповідні потреби споживача саме у цієї продукції.

Таким чином, з точки зору єдності у продукції минулої та живої праці, слід відмітити, що показник реалізованої продукції, на відміну від показника товарної продукції, містить у собі вартість залишків на складах підприємства готової продукції, яка була виготовлена у минулому періоді. Тобто, з точки зору періоду виго-

товлення цих залишків продукції на складах підприємства та періоду, за який розраховується показник продуктивності праці, існують очевидні розбіжності.

Однак, оскільки на сьогоднішній день, як вже відмічалось раніше, згідно з офіційно прийнятою Методикою розрахунку інтегрального індексу виробництва [22] для розрахунку індексу продуктивності праці запропоновано використання обсягів реалізованої продукції в розрахунку на одного працюючого за порівнювані періоди, тому у якості показника, якій умовно відповідає показнику продуктивності праці на підприємстві, ми будемо використовувати показник реалізованої продукції на одного працівника підприємства в середньому за рік у тис. грн. Ще однією причиною використання саме такого показника у якості вимірювача продуктивності праці на підприємстві є те, що згідно вимогам офіційних органів статистики у звітах вказується саме показник реалізованої продукції. З метою запобігання плутанини у визначеннях загальновідомих показників, які є і показник продуктивності праці, та виникненню непорозумінь у якості показника, якій деяким чином характеризує рівень продуктивності праці на підприємстві, ми будемо використовувати саме такий показник.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розрахунку інтегрального показника використання персоналу підприємств ми пропонуємо використовувати коефіцієнт, якій розраховувати як співвідношення показника продуктивності праці (або схожого на нього) на рівні підприємства до аналогічного показника на рівні або промисловості, або окремого регіону, або економіки країни взагалі.

Таким чином, на нашу думку, одним зі складових інтегрального показника використання персоналу підприємств є коефіцієнт, якій розраховується як співвідношення обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ, акцизу) на одного працівника підприємства в середньому за рік, тис. грн/особу, до обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг на одного найманого працівника по промисловості в середньому за рік, тис. грн/особу, формула (1).

Оскільки показник продуктивності праці на підприємстві, зокрема, виробіток, є показником, якій безпосередньо характеризує ефективність використання персоналу підприємств, його використання як складової при розрахунку інтегрального показника продуктивності праці є природним і закономірним.

$$K_1 = \frac{\text{Обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ, акцизу) на одного працівника підприємства в середньому за рік}}{\text{Обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг на одного найманого працівника по промисловості в середньому за рік}} \quad (1)$$

У таблиці 1 [23, с. 108] розраховано показник обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг на одного найманого працівника по промисловості в середньому за рік, тис. грн/особу. Ці дані використовуються при розрахунку порівняльного коефіцієнту даних підприємства щодо обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг на одного працівника підприємства в середньому за рік, формула (1).

Таблиця 1

Основні показники розвитку промисловості України

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Обсяг реалізованої продукції промисловості (у фактичних цінах), млн грн	229634,4	289117,3	400757,1	468562,6	551729,0	717076,7	917035,5	806345,8
Середньорічна кількість найманих працівників у промисловості, тис. осіб	4063,5	3943,6	3941,2	3913,3	3851,9	3690,0	3527,1	3191,0
Обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг на одного найманого працівника по промисловості в середньому за рік, тис. грн/особу	56,511	73,313	101,684	119,736	143,236	194,33	259,997	252,694

Висновки. У подальших дослідженнях запропонований показник співвідношення обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг на одного працівника підприємства в середньому за рік до обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг на одного найманого працівника по промисловості в середньому за рік ми пропонуємо використовувати для визначення інтегрального показника рівня використання персоналу підприємств.

Література

1. Калина А. В. Менеджмент продуктивності : навч. посібник / А. В. Калина, С. П. Калініна, Н. Д. Лук'яченко. – К. : МАУП, 2004. – 232 с.
2. Вітвіцький В. В. Системна теорія продуктивності / В. В. Вітвіцький // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 6. – С. 55–61.
3. Калина А. В. Економіка праці : навч. посібник. – К. : МАУП, 2004. – 272 с.

4. Продуктивність праці у підприємницькій діяльності : інструкт. матеріал / Ю. Ю. Куценко, О. П. Куценко, Ф. М. Коломієць та ін. – К., 1996. – 68 с.
5. Тонкопряд В. В. Оцінка та прогнозування використання резервів росту продуктивності праці (на прикладі підприємств автосільгоспмашинобудування України) : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.02.03 / В. В. Тонкопряд. – Х., 1998. – 18 с.
6. Грінка Т. І. Показники виміру продуктивності праці в молочній промисловості / Т. І. Грінка // Регіональні перспективи. – 2002. – № 1(20). – С. 78–80.
7. Кравчук Н. В. Організаційно-економічний механізм управління продуктивністю праці на вугільних підприємствах : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / Н. В. Кравчук. – Донецьк, 2003. – 20 с.
8. Кривошей В. В. Економічний механізм підвищення продуктивності праці в підприємствах харчування : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.07.05 / В. В. Кривошей. – Х., 2003. – 19 с.
9. Буряк В. Г. Методичні основи оцінки ефективності та продуктивності праці персоналу поштового зв'язку : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / В. Г. Буряк. – О., 2006. – 20 с.
10. Скочиляс С. М. Аналіз продуктивності праці в будівництві і резерви її підвищення в умовах ринкових відносин (на матеріалі будівельно-монтажних організацій корпорації "Укрбуд") : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.04 / С. М. Скочиляс. – Т., 1998. – 16 с.
11. Выявление и оценка резервов роста производительности труда на промышленных предприятиях (в объединениях) : метод. рекомендации. – М. : Экономика, 1990. – 120 с.
12. Бабенко А. Г. Управління підвищенням продуктивності праці в агропромисловому регіоні (на прикладі Донбасу) : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.02.03 / А. Г. Бабенко. – Донецьк, 1996. – 50 с.
13. Гончаренко Н. Г. Підвищення продуктивності праці в молочному скотарстві (на матеріалах підприємств та господарств Харківської обл.) : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.07.02 / Н. Г. Гончаренко. – Х., 1998. – 18 с.
14. Мишишин Н. П. Шляхи підвищення продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.01 / Н. П. Мишишин. – К., 2002. – 20 с.
15. Пітель Н. Я. Підвищення продуктивності праці в сільському господарстві : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.07.02 / Н. Я. Пітель. – К., 2002. – 22 с.
16. Дієсперов В. Фактори продуктивності праці / В. Дієсперов // Економіка АПК. – 2003. – № 12. – С. 46–53.
17. Дієсперов В. Продуктивності праці – критерій стану і спроможності господарства / В. Дієсперов // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 3. – С. 41–45.
18. Панченко С. І. Продуктивність праці у сільськогосподарських підприємствах в умовах трансформаційних процесів : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / С. І. Панченко. – Луганськ, 2008. – 20 с.
19. Ревенко А. Забута продуктивність праці / А. Ревейко // Дзеркало тижня. – 2008. – № 10 (689). – 15–21 берез. – С. 7.
20. Ревенко А. Продуктивність праці у сучасних умовах / А. Ревенко // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 2. – С. 32–37.
21. Тимчасові методичні рекомендації розрахунку продуктивності праці в цілому в економіці та за видами економічної діяльності затверджені наказом Міністерства економіки України № 916 від 26.12.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/alldocWWW/7982B1B0BDE2F45DC225753F00538773!OpenDocument.
22. Методика розрахунку інтегрального індексу виробництва (враховуючи індекси промислової та будівельної продукції), яка була затверджена Наказом Держкомстату України № 224 від 2.08.2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0224202-05>.
23. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Держкомстат України ; за ред. О. Г. Осауленка ; Н. П. Павленко (відп. за вип.). – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2010. – 567 с.